

קול דודי

קול דודי הנה זה בא מדלג על ההרים מקפץ על הגבעות: (שיר השירים ב ח).

אני ישנה ולבי ער קול דודי דופק פתחי לי אחתי רעיתי יונתי תמתי שראשי נמלא טל קנצותי רסיסי לילה:
(שיר השירים ה ב).

מכילתא דרבי ישמעאל בא - מס' דפסחא בא פרשה ז ד"ה וככה תאכלו

"ואכלתם אותו בחפזון" - זה חפזון מצרים ... רבי יהושע בן קרחה אומר: "ואכלתם אותו בחפזון" - זה חפזון ישראל ... אבא חנן משום רבי אליעזר אומר: זה חפזון שכינה¹. אע"פ שאין ראייה לדבר, זכר לדבר: "קול דודי הנה זה בא מדלג על ההרים מקפץ על הגבעות" (שיר השירים ב ח). ואומר: "הנה זה עומד אחר כתלנו" (שם ב ט)². יכול אף לעתיד לבא יהא בחפזון? תלמוד לומר: "כי לא בחפזון תצאו ובמנוסה לא תלכו כי הולך לפניכם ה' ומאספכם אלהי ישראל" (ישעיה נב יב)³.

שמות רבה פרשה טו סימן ד

"ויואמר ה' אל משה ואל אהרן ...". זהו שכתוב: "קול דודי הנה זה בא מדלג על ההרים וכו'" (שיר השירים ב ח) - כשהלך משה ואמר לישראל: כך אמר לי הקב"ה: "היום אתם יוצאים בחדש האביב" (שמות יג ד), אמרו לו: היכן הוא? אמר להם: הרי עומד! "קול דודי הנה זה בא". אמר ר' יהודה: מהו "מדלג על ההרים"? אמר הקב"ה: אם אני מסתכל במעשיהם של ישראל, אינם נגאלים לעולם. אלא למי אני מסתכל? לאבותיהם הקדושים, שנאמר: "וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל ... ואזכור את בריתי" (שמות ו ה) - בזכות אבותם אני גואלם. לכך כתיב: "מדלג על ההרים"; ואין הרים אלא אבות, שנאמר: "שמעו הרים את ריב ה' " (מיכה ו ב). אמר רבי נחמיה: מהו מדלג על ההרים? אלא אמר הקב"ה: אין להם מעשים לישראל שיגאלו, אלא בזכות הזקנים שבהם, שנאמר: "לך ואספת את זקני ישראל" (שמות ג טז), ואין ההרים אלא הזקנים שכן בת יפתח אומרת לאביה: "ואלכה וירדתי על ההרים" (שופטים יא לז)⁵.

שיר השירים רבה פרשה ב סדרא תנינא א (דונסקי, סימן יט)⁶

"קול דודי הנה זה בא", רבי יהודה ורבי נחמיה ורבנן⁷. ר' יהודה אומר: קול דודי הנה זה בא - זה משה. בשעה שבא ואמר לישראל: בחדש זה אתם נגאלין, אמרו לו: משה רבינו, היאך אנו נגאלין? והלא אמר הקב"ה לאברהם: "ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה" (בראשית טו), ועדיין אין בידנו אלא מאתים ועשר שנה! אמר

¹ ראה דברינו [כי בחיפזון יצאת ממצרים](#) בפסח, שם הארכנו לדון, בנחת ולא בחיפזון, במדרש "חיפזון" זה המציג שלוש אפשרויות של מי היה החיפזון ביציאת מצרים: של מצרים שמיהרו לשלח את בני ישראל, של ישראל שמיהרו לצאת, או של השכינה שמיהרה להוציאם ולהשלים את מהלך הגאולה. חיפזון השכינה מסומל בפסוק: "קול דודי הנה זה בא" כפי שהמדרש ממשך ודורש.

² במדרש תנאים לדברים פרק טז מוזכר הפסוק קול דודי דופק: "אבא חנן אומר משום ר' אליעזר זה חפזון שכינה אע"פ שאין ראייה לדבר זכר לדבר קול דודי דופק (שה"ש ה ב) הנה זה עומד אחר כתלנו (שם ב ט), אך נראה שזו שיטת יחיד שהרי מדובר כאן בחיפזון.

³ וכן הוא להלן במדרש מכילתא שם: "ופסחתי עליכם. ר' יאשיה אומר: אל תקרי ופסחתי אלא ופסעתני, שהב"ה מדלג על בתי בניו במצרים, שנאמר: קול דודי הנה זה בא מדלג על ההרים (שיר השירים ב ח), ואומר: הנה זה עומד אחר כתלנו וגומר". חיפזון השכינה מסומל בפסוק: "קול דודי הנה זה בא". הפסוק: "קול דודי הנה זה בא" ובסמוך לו: "עומד אחר כתלנו", עפ"י מדרש זה, הם דווקא ביציאת מצרים, לא בגאולה לעתיד לבוא, לזו מוקדש הפסוק השני "קול דודי דופק", כפי שנראה בהמשך.

⁴ עומד בהבטחתו, או עומד בסמוך ומשגיח ותכף הוא כבר כאן, כמו שאומר שם הפסוק הסמוך, שיר השירים ב ט: "הנה זה עומד אחר כתלנו משגיח מן החלונות מציץ מן החרכים". החיבור בין שני פסוקים אלה נדרש כבר במכילתא בה פתחנו וכן הוא בספרי במדבר פ' פסוק קטו בהקשר עם מצוות ציצית: "למה נקרא שמה ציצית? על שם שהציץ המקום על בתי אבותינו במצרים, שנאמר: קול דודי הנה זה בא. ואומר: דומה דודי לצבי ואומר: הנה זה עומד אחר כתלנו משגיח מן החלונות מציץ מן החרכים (שה"ש ב ח - ט)".

⁵ ופשיטא למדרש ש"הרים" שבת יפתח מדברת עליהם הם הזקנים שבדור, כפי שהוא ממשך שם ומסביר, שהיו צריכים להתיר את נדרה. ראה דברינו [בת יפתח בפרשת בחוקותי](#). אפשר לומר במדרשים אלה: אל תיקרי על ההרים, אלא אל ההרים, וכבר מצאנו "על" ו"אל" שמתחלפים, ראה למשל מסכת ברכות לב ע"א, במסגרת חילופי אל"ף ועי"ן בכלל: "ויתפלל משה אל ה', אל תקרי אל ה' אלא על ה'". אך באמת, כאן ובבת יפתח אין צורך בפירוש זה, וניתן להסביר שכוונת המדרש היא שהקב"ה כביכול עומד על ההרים - על האבות ועל הזקנים. הוא לא מדלג מעליהם, כמו שנראה להלן, אלא עליהם, כמו הדוד הסובב: "על הרי בתר" (שיר השירים ב ז), או "על הרי בשמים" (שם ח יד). ראה גם המדרשים על הפסוק: "והנה ה' ניצב עליו - הרשעים מתקיימין על אלהיהם ... אבל הצדיקים אלהיהם מתקיים עליהם שנאמר: והנה ה' ניצב עליו" (בראשית רבה סט ג). ראה גם דברינו [ברכת כהנים](#) בפרשת נשא, שהקב"ה מציץ מבין כתפי הכהנים וגם שם השכינה מדלגת. כך או כך, הבנים נגאלים בזכות האבות (שירדו למצרים) או זקני הדור שהם ממשיכיהם.

⁶ ראה מקבילות למדרש זה בפסיקתא דרב כהנא פ' פסוקא ה ובפסיקתא דרבי טו - החודש הזה לכם.
⁷ שלוש שיטות לפנינו: ר' יהודה, ר' נחמיה ורבנן (חכמים). שורת כותרת. כך במדרשים רבים ואפשר שיד המעתיקים והמדפיסים כאן.

להם: הואיל והוא חפץ בגאולתכם, אינו מביט בחשבונותיכם. אלא, "מדלג על ההרים", אין הרים וגבעות האמורין כאן אלא קצים ועיבורין, מדלג על החשבונות ועל הקצים ועיבורין. ובחודש הזה אתם נגאלין, שנאמר: "החודש הזה לכם ראש חדשים" (שמות יב א).⁸

ר' נחמיה אמר: "קול דודי הנה זה בא" - זה משה. בשעה שאמר לישראל: בחדש הזה אתם נגאלין, אמרו לו: משה רבינו, היאך אנו נגאלין? והלא אין בידינו מעשים טובים! אמר להם: הואיל וחפץ בגאולתכם, אינו מביט במעשיכם הרעים. ובמי הוא מביט? בצדיקים שבכם ובמעשיהם, כגון עמרם ובית דינו. "מדלג על ההרים מקפץ על הגבעות" - אין הרים אלא בתי דינים, הא מה דאת אמרת: "ואלכה וירדתי על ההרים" (שופטים יא לו). ובחודש הזה אתם נגאלין, שנאמר: "החודש הזה לכם ראש חדשים". רבנן אמרי: "קול דודי הנה זה בא" - זה משה. בשעה שבא ואמר לישראל: בחדש הזה אתם נגאלין, אמרו לו: משה רבינו, היאך אנו נגאלין? וכל מצרים מטונפת מעבודת כוכבים שלנו! אמר להם: הואיל והוא חפץ בגאולתכם, אינו מביט בעבודת כוכבים שלכם. אלא, "מדלג על ההרים" - ואין הרים אלא עבודת כוכבים הא מה דאת אמרת: "על ראשי ההרים יזבחו ועל הגבעות יקטרו" (הושע ד יג). ובחודש הזה אתם נגאלין, שנאמר: "החודש הזה לכם ראש חדשים".⁹

ר' יודן ור' חוניה ר' יודן בשם ר' אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי ור' חוניה בשם ר' אליעזר בן יעקב אומר: "קול דודי הנה זה בא" - זה מלך המשיח.¹⁰ בשעה שהוא אומר לישראל: בחדש הזה אתם נגאלין, אומרים לו: היאך אנו נגאלין ולא כבר נשבע הקב"ה שהוא משעבדנו בשבעים אומות! והוא משיבן שתי תשובות ואומר להם: אחד מכם גולה לברבריה ואחד מכם גולה לסמטריה - דומה כמו שגליתם כולכם.¹¹ ולא עוד, אלא שהמלכות הזאת מכתבת טירוניה מכל העולם, מכל אומה ואומה, כותי אחד או ברברי אחד בא ומשעבד בכם, כגון ששעבדו בכם כל אומתם וכאילו נשתעבדתם בשבעים אומות. ובחדש הזה אתם נגאלין הה"ד החדש הזה לכם ראש חדשים.¹²

מסכת ראש השנה דף יא עמוד א

רבי אליעזר אומר: מנין שבתשרי נולדו אבות - שנאמר: "ויקהלו אל המלך שלמה כל איש ישראל בירח האתנים בחג" (מלכים א ח) - ירח שנולדו בו איתני עולם. מאי משמע דהאי איתן לישנא דתקיפי הוא - כדכתיב: "איתן מושבך" (במדבר כד), ואומר: "שמעו הרים את ריב ה' והאיתנים מוסדי ארץ" (מיכה ו ב). ואומר: "קול דודי הנה זה בא מדלג על ההרים מקפץ על הגבעות". מדלג על ההרים - בזכות אבות, מקפץ על הגבעות - בזכות אמהות.¹³

⁸ שמות רבה פרשה טו סימן א: "ויאמר ה' אל משה ואל אהרון ... החדש הזה לכם ראש חדשים". זהו שכתוב: קול דודי הנה זה בא ... "ענה דודי ואמר לי" - מה את עושה כאן במקום טמאים ... "קומי לך רעיתי יפתי ולכי לך". אמרו לפניו: ריבון העולמים ארבע מאות שנה אמרת לנו להשתעבד ועדיין לא שָׁלְמוּ! אמר להם: כבר שָׁלְמוּ, שנאמר: "כי הנה הסתיו עבר וכו'". כאן, אכן הדוד מקפץ ומדלג לא על ההרים אלא מעל ההרים, מעל חשבונות הזמן, הקיצים והעיבורים שכולם נדחים ומדולגים בפני חשבון הגאולה שהגיע זמנה. "ודגלו עלי אהבה", אומר מדרש שיר השירים רבה במקום אחר, "ודילוגו עלי אהבה". "בזכות הדגלים אני מדלג וגואל אתכם" (מדרש תנחומא בובר במדבר סימן טז).

⁹ ר' נחמיה וחכמים ממשיכים את דרשתו של ר' יהודה, אך באופן מחמיר יותר. הבעיה איננה בזמן שלא הגיע, בקץ שהוקדם, אלא במצבו של עם ישראל שלא היה ראוי לגאולה (מוטיב אותו ראינו כבר פעמים מספר). המשותף לשלושתם הוא קריאה מיוחדת של הפסוק שלנו: "קול דודי הנה זה בא מדלג על ההרים מקפץ על הגבעות". מי הוא הדוד? זה משה, אליבא דכולם. ומי הוא שמדלג על ההרים ומקפץ על הגבעות? - זה הקב"ה שמדלג על החשבונות או על העבירות של עם ישראל. אז איך נקרא את הפסוק? חלקהו ודרשהו: קול דודי הנה זה בא - זה משה. ומה הוא מבשר הדוד הזה? שהקב"ה מדלג על ההרים. קצת מורכב, בפרט לאור הדרשות הרבות האחרות שלפיהן הדוד הוא הקב"ה, אך זה מה יש. נראה שכל שלושת הדרשנים "מתעקשים" להכניס את משה לעניין ולכנות אותו כדוד של עם ישראל. נשמח לשמוע הסברים לעניין זה.

¹⁰ אמוראים, אמנם בשם תנאים, הם שמסיטים את "קול דודי הנה זה בא", ולהלן נראה גם את הפסוק השני "קול דודי דופק", מגאולת מצרים לגאולה לעתיד לבא. מגואל הראשון - משה, לגואל האחרון - מלך המשיח.

¹¹ לגבי פירוט מקומות אלה אם הם בריטניה, צפון אפריקה או אפילו איזור הנהרות וויסלה וולגה, ראה פרשני המדרש במקבילותיו. ¹² ובמדרש זוטא - שיר השירים (בובר) פרשה ב, קול דודי הם הקולות המבשרים את מלך המשיח: "קול דודי הנה זה בא. אלו הקולות שעתידים לבא קודם למשיח". נראה שזכות הראשונים על דרשת "קול דודי הנה זה בא" על הגאולה העתידה ולא על יציאת מצרים, שמורה לספרי דברים, שהוא מדרש תנאים שקדמו לאמוראים, פיסקא שיד: "דבר אחר כנשר יעיר קנו, זה לעתיד לבוא שנאמר: קול דודי הנה זה בא". להוציא את מדרש תנאים לדברים (ראה הערה 2 לעיל), כל הדרשות עדיין עוסקות בפסוק הראשון: "קול דודי הנה זה בא" שבסמיכות לו נמצא הפסוק: "הנה זה עומד אחר פְּתִלְנוּ מְשִׁיחַ מִן הַחֲלֹנוֹת מְצִיץ מִן הַחֲרָקִים".

¹³ כנגינת ביניים (אינטרמצו) בין המדרשים הגאולה "הכבדים", אפשר להתבסס במדרש זה מדרכי האסוציאציה וה"ראיות" של הדרשן אשר חוזו והולך בקשרים ואסוציאציות רחוקים ומופלאים (ראה דברינו [צווארך בחרוזים](#) בשיר השירים בשנה האחרת). כחלק ממחלוקת ר' יהושע ור' אליעזר מתי נברא העולם ומה מעמדם של חודשי ניסן ותשרי במעגל השנה (ראה דברינו [יום הרת עולם - בין ניסן לתשרי](#) בראש השנה), שואל ר' אליעזר מנין לנו שבתשרי נולדו האבות? ותשובתו היא: פשיטא, שהרי תשרי מכונה בתנ"ך ירח האיתנים ופשוט הוא איתנים הם אבות האומה. ואם תתקש לשאול ממתן קרויים האבות איתנים? טוב, זה פשוט משום שמיכה משווה הרים עם איתנים והרים, הלוא כבר אנו יודעים שהם האבות מהדרשה של קול דודי הנה זה בא מדלג על ההרים (ואנחנו דילגנו על הקטע בדרשה המתייחס לבלעם). האם באמת כך בונים דרשה? האם אין גבול לשרשרת החרוזים ולאסוציאציות

פסיקתא דרב כהנא פסקא ה - החודש הזה לכם¹⁴

"אני ישנה ולבי ער קול דודי דופק פתחי לי אחותי רעיתי יונתי תמתי וגוי" (שיר השירים ה ב). אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה: ריבון העולמים, אני ישנה מבית המקדש ולבי ער בבתי כנסיות ובבתי מדרשות. אני ישנה מן הקרבנות ולבי ער במצות וצדקות. אני ישנה מן המצות ולבי ער לעשותן. אני ישנה מן הקץ ולבי ער לגאולה. אני ישנה מן הגאולה ולבו של הקב"ה ער לגאלני. א"ר חייא בר אבא: מאיכן מצאנו שנקרא הקב"ה ליבן של ישראל? מן הזה דכתיב: "צור לבבי וחלקי אלהים לעולם" (תהלים עג כו).¹⁵

"קול דודי דופק" (שיר השירים ה ב) - זה משה, שנאמר: "ויאמר משה כה אמר ה' כחצות הלילה אני יוצא וגוי" (שמות יא ד). "פתחי ליי" (שם), א"ר יסא: אמר הקב"ה: פתחי לי פתח כחרירה של מחט ואני פותח לכם פתח שיהו אהליות וכצוצטריות ניכנסין בו.¹⁶

רש"י בראשית לג יג (פרשת וישלח)

קול דודי דופק - נוקש בדלת.¹⁷

ספר הכוזרי מאמר ב סימן כד

אמר החבר: הובשתי מלך כוזר, והעון הזה הוא אשר מנענו מהשלמת מה שיעדנו בו האלהים בבית שני, כמה שאמר: "רני ושמחי בת ציון" (זכריה ב' יד). כי כבר היה הענין האלהי מזומן לחול כאשר בתחילה, אילו היו מסכימים כולם לשוב בנפש חפצה. אבל שבו מקצתם ונשארו רובם וגדוליהם בבבל, רוצים בגלות ובעבודה שלא יפרדו ממשכנותיהם ועניניהם. ושמא על זה אמר שלמה: "אני ישנה ולבי ער". כינה הגלות בשינה והלב הער התמדת הנבואה ביניהם. "קול דודי דופק", קריאת האלהים לשוב. "שראשי נמלא טל", על השכינה שיצאה מצללי המקדש, ומה שאמר: "פשטתי את כותנתי", על עצלותם לשוב. "דודי שלח ידו מן החור", על עזרא שהיה פוצר בהם ונחמיה והנביאים, עד שהודו קצתם לשוב הודאה בלתי גמורה, ונתן להם כמצפון לבם ...¹⁸

שבת שלום וחג שמח

מחלקי המים

של הדרשן והכל אפשרי? אין לנו פתרונים וכל המחכימו יבורך. השערותנו היא שאולי מדובר בדרשות חדשות שבנויות על ישנות ומוכרות. לא את כל המהלך הזה המציא הדרשן בדרשה זו. הוא בונה על דרשות קדומות יותר שכבר נטועות בראשי השומעים ומוכרות להם. ואולי צריך לקרוא את כל הדרשה הזו מהסוף להתחלה, היינו מהדרשה המבוססת יותר לזו שמומצאת כאן. ואם נכונים דברינו, אזי דווקא הדרשה האחרונה שההרים הם האבות שבזכותם הקב"ה מדלג על זמן ברית בין הבתרים ומחיש ישועה לעמו (שמות רבה לעיל), היא הקדומה ביותר, אם לא כרונולוגית-היסטורית, לפחות בסדר הלימוד וההטמעה של המדרשים.

¹⁴ לקשר המשולש פסיקתא דרב כהנא, שיר השירים רבה פרשה ה ופסיקתא רבתי טו - החדש הזה לכם, נוסף גם מדרש תנחומא הקדום (בובר) פרשה יח בפרשת תולדות. כולם מביאים מדרש זה בנוסח דומה מאד ונראה שפסיקתא דרב כהנא הוא המקור אך קשה לדעת. ומה הקשר לפרשת תולדות (מדרש תנחומא)? זאת נשאיר כהפתעה למי שיטרח לעיין שם במקור. רמז: יעקב ורבקה!

¹⁵ רש"י בפירושו לפסוק שלנו בשיר השירים פרק ה פסוק ב מתמצת את מדרש פסיקתא כך: "ולבי ער - זה הקב"ה כך נדרש בפסיקתא: ולבי ער - הקב"ה שהוא צור לבבי וחלקי ער לשמרני ולהטיב לי: קול דודי דופק - משרה שכינתו על הנביאים ומהיר על ידיהם השכם ושלוח: פתחי לי - אל תגרמו לי שאסתלק מעליך".

¹⁶ משפט סיום זה אהוב על הדרשנים בענייני תשובה, בפרט בימי הסליחות והרחמים. ראה המקבילה בשיר השירים רבה פרשה ה: "אמר הקב"ה לישראל: בני, פתחו לי פתח אחד של תשובה כחודה של מחט ואני פותח לכם פתחים שיהיו עגלות וקרניות נכנסות בו". אבל פשוט הוא שלא מדובר בתשובה סתם, אלא בהקשר עם הציפייה לגאולה והשיבה לארץ. ראה גם תמצית המדרש כולו בילקוט שמעוני שיר השירים רמז תתקפח: "אני ישנה, ישראל ישנים נרדמים במלכות, ולבי ער והקב"ה ער עליהם לשמרם שנאמר הנה לא ינום ולא ישן שומר ישראל, צור לבבי וחלקי, קול דודי דופק על ידי הנביאים, אחותי רעיתי יונתי תמתי כנגד ארבע מלכיות, פתחי לי פתח תשובה ואני אגאלכם". למרות שבפסקה השנייה חוזר שוב "קול דודי" ליציאת מצרים ולמשה, והפעם אין זה "קול דודי הנה זה בא", אלא בפירוש: "קול דודי דופק", מדרשים ודרשנים רבים נתלו על מדרש "קול דודי דופק" זה (והמקבילות, ראה הערה קודמת) כמדרשים לגאולה לעתיד לבוא ובכך נוצרה לכאורה הבחנה בין "קול דודי הנה זה בא" של גאולת מצרים ובין "קול דודי דופק" של הגאולה לעתיד לבא. הבחנה שכפי שראינו, אינה מדויקת.

¹⁷ נוקש משמע דופק קלות. ובפירוש המשנה לרמב"ם מסכת תמיד פרק א משנה ב: "ומלת דפק, מורה על נקישת הדלת בקלות ורפיון אמר קול דודי דופק פתחי לי וכו'". וראה גם בפירוש רד"ק ומצודות לשופטים יט כב: "ענין הכאה בנחת על הדלת כמו קול דודי דופק". ניחא פירוש הרמב"ם המתייחס לתיאור השכמת המשמרות בבית המקדש במשנה, אך לפירוש רש"י, מה עניין קול דודי דופק לפרשת וישלח? מיטיב לכת יעינו במקור של רש"י ושל רד"ק ומצודות בשופטים ויפתעו אולי לגלות מהי הדפיקה והנקישה שם. עכ"פ, נראה שלעניין הגאולה העתידית מספיקה נקישה קלה בדלת והרבה תלוי באוזנו של השומע. יש מי ששמע וקם ועלה, ויש מי שהנקישה לא הייתה מספיק חזקה עבורו והוא עוד מצפה לשופרו של משיח .... ראה מאמרו של הרב יוסף דב סולוביצ'יק "קול דודי דופק" שנכתב ונשא לכבוד יום העצמאות השמיני של מדינת ישראל. ראה [הערך בויקיפדיה](#) והמשך משם.

¹⁸ לא צריך להרחיק לכת עד ספר הכוזרי. אם נחזור לשיר השירים רבה פרשה ה, שרק מקצתה הבאנו, שם נמשכות הדרשות על עליית בית שני שרק מעטים שמעו את הנקישה ועלו ובאו. ושם הוא ממשיך ודורש את הפסוקים: "פְּשֻׁטֵי אֶת פְּתָנָי אֵיכָה אֶלְבָּשָׁנָה ... פְּתָתֵי אֲנִי לְדוּדֵי וְדוּדֵי חֶמֶק עָבַר וכו'". וזה באמת נושא נכבד שמן הראוי שנדרוש בו בפעם אחרת.

מים אחרונים: ראה ספר מורה הנבוכים לרמב"ם, חלק שלישי פרק נא, שדורש את הפסוק לגבי מדרגת הנבואה: "אני ישנה ולבי ער קולי דודי דופק, זאת המדרגה איני אומר שהיא מדרגת כל הנביאים, רק אומר שהיא מדרגת משה רבנו ע"ה, הנאמר עליו ונגש משה לבדו אל ה', ונאמר בו ויהי שם עם ה', ונאמר לו ואתה פה עמוד עמדי ... וזאת ג"כ מדרגת האבות, אשר הגיע קרבתם אל הש"י עד שנודע שמו בהם לעולם". ראה במקור שם.